

การพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึก ในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน

Development of participatory empowerment process for raising youth consciousness in community development

ธีราพร ทองปัญญา^{a,*} วีรฉัตร สุปัญญา^b ประสงค์ ตันพิชัย^c และ สันติ ศรีสวนแดง^c

Teeraporn Thongpanya^{a,*}, Weerachat Soopunyo^b, Prasong Tanpichai^c and Sunti Srisuantang^c

^a โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม 73140

Doctoral Program in Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences,
Kasetsart University, Kamphaeng Sean Campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand

^b ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

Department of Lifelong Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok 10330, Thailand

^c ภาควิชาการพัฒนทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม 73140

Department of Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences,
Kasetsart University, Kamphaeng Sean Campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand

ARTICLE INFO

Article history:

Received 22 March 2015

Received in revised form

7 July 2015

Accepted 12 July 2015

Keywords:

community development,
consciousness of youth,
participatory empowerment

ABSTRACT

This action research aimed to develop a participatory empowerment process for raising youth consciousness based in Huai Mon Thong, Nakhon Pathom province, Thailand. The participants consisted of 2 groups: a group of 21 youths and a group of 10 community leaders and members. Data were collected using in-depth interviews, group discussion, participant observation and assessment on youth consciousness in community development. Data were analyzed using content analysis and descriptive statistics.

In respect of the **empowerment process for raising youth consciousness in community development**, the community leaders and members cooperated in the empowerment process. 1) Regarding planning, youths practiced skills in thinking and doing activities through a pattern of games and participated in searching topics of community development, including planning for activity in community development. 2) Regarding action, the participants acted according to the plan and adapted this plan to different situations. The overall level of youth consciousness in community development increased. In particular, consciousness in environmental and social aspects changed from valuing to operating levels. 3) Lastly, on reflection, the participants viewed cooperation in searching demands for community development until the activity occurred as worthwhile for changing for the better the behavior of youths and community members. With regard to the research conclusion, a participatory empowerment process for raising youth consciousness in community development comprised 4 essential operations namely 1) trust, 2) encouragement, 3) autonomy, and 4) mentoring.

*Corresponding author.

E-mail address: fsocptrp@ku.ac.th, smiletee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยดำเนินการวิจัยในพื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง จังหวัดนครปฐม ผู้มีส่วนร่วมมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มเยาวชน จำนวน 21 คน กับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน จำนวน 10 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวัดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ด้านกระบวนการเสริมพลังอำนาจสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนชุมชนได้ร่วมกันเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนตั้งแต่ 1) การวางแผน โดยเยาวชนได้ฝึกคิดและปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบของเกม และร่วมกันค้นหาประเด็นการพัฒนาชุมชน รวมทั้งวางแผนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน 2) การปฏิบัติการ ผู้มีส่วนร่วมได้ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์จริง รวมทั้งยังพบว่า จิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนมีการพัฒนาในทุกด้านสูงขึ้น โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมได้เปลี่ยนจากระดับเห็นคุณค่าไปสู่การจัดระบบ และ 3) การสะท้อนคิด ผู้มีส่วนร่วมมองว่าการร่วมกันค้นหาความต้องการในการพัฒนาชุมชนจนได้กิจกรรมทำความสะอาดรอบชุมชนถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทำให้พฤติกรรมของเยาวชนและคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น สำหรับ**บทสรุป** จากการดำเนินการกระบวนการวิจัยได้ข้อค้นพบสำคัญของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนว่ามี 4 องค์ประกอบที่ต้องปฏิบัติ คือ 1) การสร้างความไว้วางใจ 2) การกระตุ้น-ให้กำลังใจ 3) การให้อิสระทางความคิด และ 4) การติดตาม-ให้คำปรึกษา

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน จิตสำนึกของเยาวชน การเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วม

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคมของไทยที่ผ่านมาเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสภายนอกมากกว่าการพัฒนาบนรากฐานของไทย โดยมีลักษณะของการรับความเจริญในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ความคิด และเทคโนโลยีมาใช้ในสังคม จึงส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในหลายด้าน ด้านหนึ่งที่สังคมไทยกำลังถูกมองว่าเริ่มเสื่อมถอยลงก็คือ คนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป โดยเป็นผลจากการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาสู่สังคมไทยโดยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะต่อเด็กและเยาวชน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ให้ความสำคัญกับส่วนตนมากกว่าส่วนรวม (ธนากร, 2555, หน้า 112) ดังจะเห็นได้จากงานศึกษาที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นว่า เยาวชนมีการประเมินตนเองว่ามีส่วนร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อยที่สุด ตามด้วยการได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าที่ดีต่อชุมชน (สุริยเดว, 2552, หน้า 23) หรือการใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ของเยาวชนจะเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของตนเองเท่านั้น ได้แก่ การร้องเพลง การรับชมโทรทัศน์ (จิตต์โสภณ, 2550, หน้า 207–208) และส่วนใหญ่เป็นทำกิจกรรมยามว่างกับตนเองเป็นอันดับแรก โดยกิจกรรมที่เยาวชนส่วนใหญ่มีความโน้มเอียงทำมากในช่วงวันธรรมดา คือ การดูแลสุขภาพร่างกายของตน ส่วนในช่วงวันหยุดคือการดูรายการโทรทัศน์หรือวิดีโอ (ธีราพร, 2551) และแม้ว่าจะมีผลวิจัยที่สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนที่มีต่อชุมชนในทางที่ดีขึ้นจากการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมก็ตาม แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการให้เยาวชนได้เรียนรู้จากกิจกรรมหรือรูปแบบที่ผู้ใหญ่หรือชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นมาให้กับเยาวชน โดยไม่มีกระบวนการสร้างวิธีคิด หรือสามารถทำให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนในการคิดและทำเพื่อชุมชนได้ด้วยตนเอง ดังที่ เมตตา (2554) พบว่า

กิจกรรมการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กด้วยการใช้ห้องเรียน
ธรรมชาติสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใส่ใจต่อ
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น แต่ควรให้ความสำคัญและ
สนับสนุนการจัดกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชน ซึ่ง
จะเป็นการรักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ของท้องถิ่นคงอยู่อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย
ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 จึง
ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพ
คนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และสร้าง
จิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ใน
ยุทธศาสตร์การพัฒนาคู่มือสังคมนักเรียนรู้อุดม
ชีวิตอย่างยั่งยืน มีการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนนำค่านิยม
และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยเป็นฐานในการพัฒนาคน
และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ, 2554) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแผน
ของหน่วยงานภาครัฐพบว่า รูปแบบของการพัฒนาเป็น
ลักษณะของการป้อนให้ชุมชนรับเพียงฝ่ายเดียวด้วยการ
ให้เงินทุนบางส่วนสนับสนุนการพัฒนาคนและชุมชน แต่
ยังขาดกระบวนการในการช่วยขับเคลื่อนให้คนในชุมชน
โดยเฉพาะเยาวชนหันกลับมาให้ความสนใจและมีส่วน
ร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหาก
สามารถพัฒนากระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกให้
เกิดขึ้นกับเยาวชนได้ก็จะเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้
ปัญหาเยาวชนและยังช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนตามมาได้

ห้วยหมอนทองเป็นตำบลหนึ่งที่ตั้งอยู่ที่อำเภอ
กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งปัจจุบันได้มีการ
เปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิต และด้านกายภาพ อันเนื่องจาก
ความเจริญทางด้านวัตถุทำให้สื่อและเทคโนโลยี
สารสนเทศต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว เยาวชนได้
รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน
การให้ความสำคัญกับบทบาทในฐานะของสมาชิกใน
ชุมชนกลับลดลง ทำให้ห้วยหมอนทองกลายเป็นชุมชนที่
มีความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ขาดการมีส่วนร่วมอย่าง
แท้จริงจากเยาวชน จนทำให้ผู้ใหญ่เริ่มเกิดความวิตกกัง
ปัญหาที่จะขาดผู้สานต่อในการพัฒนาชุมชน ซึ่งหาก

เยาวชนไม่ได้รับการเสริมพลังอำนาจจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
ต่างๆ ให้ได้รู้จักและเกิดความตระหนักที่จะเป็นส่วนหนึ่ง
ของการเป็นผู้พัฒนาชุมชน อาจยังเป็นการตอกย้ำให้
เยาวชนขาดจิตสำนึกที่มีต่อชุมชนได้ ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชน
ห้วยหมอนทองเป็นชุมชนหนึ่งที่มีสิ่งบ่งชี้ถึงการได้รับ
ผลกระทบจากการพัฒนา ในขณะเดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องกับ
เยาวชนได้เริ่มตระหนักเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึง
ถือว่าชุมชนห้วยหมอนทองเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพระดับ
หนึ่งในการร่วมกันขับเคลื่อนให้เยาวชนได้เกิดจิตสำนึก
ต่อชุมชนได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกห้วยหมอนทองเป็นพื้นที่
ในการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเยาวชนให้เกิดความ
เข้าใจ ความรู้จักคิด และตระหนักรู้ที่จะเป็นผู้พัฒนาชุมชน
ของตนโดยผ่านกระบวนการที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามหลัก
แนวคิดของการเสริมพลังอำนาจ

วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการ
เสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการ
พัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยมีคำถามวิจัยดังนี้

1. ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผนในการพัฒนา
ชุมชนอย่างไร
2. ผลจากการดำเนินงานตามแผนร่วมกันของ
ชุมชนได้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของ
เยาวชนอย่างไร
3. ชุมชนได้ร่วมกันสะท้อนผลของกระบวนการ
เสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน
อย่างไร

การตรวจเอกสาร

การเสริมพลังอำนาจเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการ
จัดระเบียบชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายเริ่ม
ต้นที่การเพิ่มศักยภาพของบุคคลในชุมชนเพื่อการเข้าไปมี
ส่วนร่วมกับชุมชน พร้อมกับการสร้างบรรยากาศของการ
มีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย (participatory
democracy) ตามมาด้วยการให้โอกาสในการเรียนรู้และ

แก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจในสภาพปัญหา และหาวิธีทางของการเข้าไปแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การเสริมพลังอำนาจยังถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของกิจกรรมการพัฒนาที่มีฐานอยู่ในชุมชน และเป็นแนวคิดทางการเมืองสังคมที่ดำเนินอยู่ภายใต้ความคิดของการมีส่วนร่วมและการทำให้เกิดจิตสำนึกขึ้นมา (Hamilton, 1992, pp. 69, 84) ดังนั้น การเสริมพลังอำนาจกับการพัฒนาชุมชนจึงนับว่ามีความเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาโมเดลการพัฒนาชุมชนที่ Hamilton (1992, pp. 96–100) ได้นำเสนอไว้ 5 ระยะตามลำดับดังนี้

1) กระตุ้น-เรียนรู้-เริ่มต้น (arousal-learning-initiation) คือ การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของบุคคลจนได้ข้อมูลหรือประเด็นที่เป็นภัยคุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และนำไปสู่การเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเองจากการที่สมาชิกในชุมชนพยายามที่จะแก้ไขร่วมกันด้วยความเห็นพ้องต้องกัน ก่อนที่จะเริ่มต้นมอบหมายงานและพยายามติดต่อแหล่งภายนอกที่มีอำนาจชอบธรรมต่อชุมชน

2) จัดระบบ-เรียนรู้-วางแผน (organizing-learning-planning) คือ เริ่มพยายามจัดระบบและออกแบบการพัฒนา ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของคนในชุมชนเกี่ยวกับประเด็นที่จะพัฒนา พร้อมกับเกิดการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการและการเรียนรู้โดยตรงด้วยตนเอง รวมทั้งมีกลยุทธ์ในการวางแผนที่จะทำให้เป็นผลสำเร็จได้โดยผ่านการแบ่งงานให้กับสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม

3) กระทำ-เรียนรู้-ประเมิน (action-learning-evaluating) คือ การสร้างแผนปฏิบัติการ (action plan) และเกิดการกระทำต่างๆ โดยอยู่บนพื้นฐานของบทบาทของแต่ละคน เริ่มมีการเรียนรู้และทำการประเมินเพื่อใช้แบ่งปันประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมและเพื่อปรับปรุงการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ดีขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน

4) ความเป็นอิสระที่เพิ่มขึ้น-การเสริมพลังอำนาจ (increasing independence-empowerment) คือ การทำกิจกรรมต่างๆ ตามแผนที่ประสบความสำเร็จทำให้ความ

รู้สึกของกลุ่มเกิดความเชื่อมั่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ (identity) อันนำไปสู่การมีอิสระที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสามารถควบคุมและรักษาทิศทางของความพยายามในการพัฒนาด้วยตนเองได้ ซึ่งหากการแก้ไขปัญหาของกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่นและสามารถทำในสิ่งที่ต้องการทำได้ บรรลุผลสำเร็จจะเป็นการสะท้อนถึงความสำเร็จของการเสริมพลังอำนาจ

5) การพัฒนาที่เป็นผลพลอยได้ (spinoff development) คือ ผลของการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการพัฒนาศักยภาพ 3 ประการ ได้แก่ (1) เกิดการขยายการมุ่งเน้นไปสู่ประเด็นเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น (2) จัดระเบียบแบบเดิมเพื่อรับความท้าทายและประเด็นใหม่ๆ และ (3) ตัดสินใจรวมตัวกับองค์กรที่มีอำนาจและทรัพยากร หรือรวมตัวกับหลายๆ องค์กร

ดังนั้นบุคคลที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน จนเกิดการเรียนรู้และเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง จะสามารถพัฒนาจิตสำนึกของตนที่มีต่อชุมชนขึ้นมาได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Gibson (1995 cited in Aung, 2012, p. 19) มองว่า การจะเพิ่มระดับความสามารถ สร้างให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกได้นั้น บุคคลจำเป็นต้องผ่านกระบวนการเสริมพลังอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมพลังอำนาจที่ให้บุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการเสริมพลังอำนาจในรูปแบบของการกระทำ 4 ขั้นตอนคือ

1) การค้นหาหรือพบสภาพความเป็นจริง (discovering reality) และเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่ยังคงมีอยู่

2) การสะท้อนเชิงวิพากษ์ การประเมินตนเอง และการตรวจสอบสถานการณ์ที่อยู่ในช่วงวิกฤติ พร้อมทั้งการพัฒนาความรู้และความสามารถใดๆ ขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้งิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ

3) การรับมือหรือจัดการกับสถานการณ์ปัจจุบัน (dealing with current situation) โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ซึ่งบุคคลจะตัดสินใจเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมและลงมือปฏิบัติ

4) การคงรักษาความรู้สึกถึงอำนาจของตนเองในการพยายามที่จะไปสู่ความสำเร็จในผลลัพธ์ที่ต้องการ โดยเมื่อวิธีการใดที่เลือกใช้นำไปปฏิบัติแล้วเกิดประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จ บุคคลจะรู้สึกมั่นใจ มีพลังอำนาจ และนำไปสู่การปฏิบัติที่จะยังคงมีพฤติกรรมในการใช้แก้ปัญหาครั้งต่อไปด้วยวิธีการเดิมที่มีประสิทธิภาพนั้น

นอกจากการคำนึงถึงขั้นตอนของกระบวนการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวข้างต้นแล้ว การพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชนด้วยการเสริมพลังอำนาจควรมี 2 วิธีทางที่เป็นพื้นฐานคือ 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจเฉพาะบุคคล (personal empowerment) เพื่อให้บุคคลสามารถที่จะควบคุมอะไรที่กำลังจะเกิดขึ้นในชีวิตของตนเองได้โดยตรง กับ 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคม (social empowerment) ซึ่งเป็นเงื่อนไขในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่บุคคลสามารถเข้าถึงโอกาสและทรัพยากรต่างๆ เพื่อที่จะสร้างทางเลือกต่างๆ ให้กับตนเองได้ และรักษาการควบคุมสภาพแวดล้อมของตนเองไว้ได้ เช่นเดียวกับการเสริมพลังอำนาจชุมชนที่จะมุ่งเน้นการช่วยเหลือให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และทางเลือกได้ดีขึ้น (Kirst-Ashman, 2000, pp. 54-58) รวมทั้งมีความสามารถ (capability) ที่จะมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kumnerdpet, 2010, pp. 27-28)

จากแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกระบวนการวิจัยเพื่อเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อชุมชน

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเลือกใช้พื้นที่ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ตัวอย่าง ซึ่งถือเป็นชุมชนเกษตรกรรมแห่งหนึ่งที่มีศักยภาพและพร้อมในการวิจัยตามเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นชุมชนที่ผู้นำและคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนพร้อมไปกับ

การพัฒนาชุมชน มีความต้องการที่จะให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนเข้มแข็งโดยมีเยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชน และมีความสมัครใจ เต็มใจเข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งยินดีให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยได้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2556 ไปจนถึงเดือนกันยายน 2557 ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการวิจัยดังนี้

กระบวนการวิจัย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

1. ขั้นวางแผน เป็นการดำเนินการจัดทำแผนโครงการจากประเด็นหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนร่วม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชนที่มีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ จำนวน 21 คน อายุระหว่าง 13-16 ปี ซึ่งเป็นเยาวชนทั้งชายและหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-4 โดยกลุ่มเยาวชนที่อาสาสมัครเหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพที่จะคิดและสามารถนำเสนอความคิดของตนไปสู่การวางแผนร่วมกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน อันประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูในชุมชน กับผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ผู้ปกครองของเยาวชน และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมกับรับจ้างทั่วไป รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 คนที่เข้าร่วมในการเสริมพลังอำนาจเยาวชนโดยคอยสนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่เยาวชนไปพร้อมกับผู้วิจัยด้วยการสานสัมพันธ์และพัฒนาศักยภาพของเยาวชนค้นหาประเด็นความต้องการ ตลอดจนร่วมกันวางแผน จนได้เป็นแผนกิจกรรมออกมาในรูปของผังความคิด (mind-map)

2. ขั้นปฏิบัติการ กลุ่มเยาวชนจำนวน 21 คนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนจำนวน 10 คนที่ได้ร่วมกันวางแผนดังกล่าวข้างต้น ได้ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนร่วมกันตามแผนกิจกรรมเพื่อเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อชุมชน คือ กิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชน ซึ่งตามแผนกิจกรรมได้กำหนดระยะเวลาไว้ 2 วัน นอกจากนี้ยังมีผู้ขอเข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนดังกล่าวเพิ่มเติมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน

ประกอบด้วยกลุ่มผู้ใหญ่ 12 คน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อาสาพัฒนาชุมชน อาสาสมัครตำรวจ และชาวบ้านทั่วไป) กับกลุ่มเยาวชนอีก 3 คน ซึ่งได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม จึงเกิดความสนใจมาเข้าร่วมปฏิบัติการครั้งนี้ โดยได้เข้ามาร่วมสนับสนุนทั้งในรูปของอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมและร่างกาย ส่วนผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระหว่างที่ผู้มีส่วนร่วมทั้งหมดปฏิบัติตามแผน รวมทั้งทำการวัดจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ ด้วยการใช้แบบวัดจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเยาวชน เพื่อให้ทราบผลการดำเนินงานตามแผนที่มีต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยแบบวัดจิตสำนึกดังกล่าวเป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดจำแนกความรู้สี่ทศวรรษของ Krathwohl, Bloom, and Masia มาเป็นเกณฑ์ในการวัดระดับจิตสำนึก โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ซึ่งได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 และผ่านการนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (try out) จำนวน 35 คน ร่วมกับการพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยได้ค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) = 0.742 และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และพรรณนาข้อมูล ควบคู่ไปกับการอ้างอิงคำพูด (quotation) พร้อมทั้งการเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกของเยาวชนก่อน-หลังการเข้าร่วมกระบวนการโดยวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าอัตราส่วนร้อยละ

3. ขั้นตอนการคิด เป็นการสรุปและถอดประสบการณ์ร่วมกันจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเยาวชนจำนวน 21 คน และกลุ่มผู้นำ-คนในชุมชน จำนวน 10 คน ที่ได้มีส่วนร่วมกันมาตั้งแต่ขั้นการวางแผน เพื่อสะท้อนผลของการปฏิบัติการตามแผนกิจกรรม รวมถึงสะท้อนความคิดเห็นที่มีต่อกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อชุมชน โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการ

พรรณนาข้อมูล ควบคู่ไปกับการอ้างอิงคำพูด

ผลการวิจัย

ผลของการพัฒนากระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน กับ 2) บทสรุปที่เป็นองค์ความรู้ใหม่จากการดำเนินกระบวนการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน พบว่าชุมชนได้ร่วมกันเสริมสร้างจิตสำนึกของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การวางแผน มีการสร้างความคุ้นเคยและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนด้วยการให้เยาวชนได้ฝึกการคิดและปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบของเกม เพื่อกระตุ้นและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เกิดความไว้วางใจและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นร่วมกัน จากนั้นกลุ่มเยาวชนได้ร่วมกันค้นหาประเด็นในการพัฒนาชุมชน ได้ข้อสรุปเป็นประเด็นการพัฒนาชุมชนด้วยการทำความเข้าใจและเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งการกระตุ้นให้เยาวชนได้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและต่อตนเอง จนเกิดความต้องการที่จะคิดหาวิธีการแก้ไข เพื่อให้ชุมชนและตนเองหลุดพ้นจากปัญหาดังกล่าว ร่วมกับการได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้เป็นอย่างดี จนเกิดเป็นแผนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนขึ้น (ภาพที่ 1)

[illegible]

2. การปฏิบัติการ มีการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้ 1) เยาวชนมีการติดต่อพูดคุยกันเพื่อเตรียมตัวก่อนวันปฏิบัติการ และมีการติดต่อประสานกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งเยาวชนได้รับการตอบสนองในทางที่ดี 2) ในระหว่างที่เยาวชนได้ดำเนินการตามแผนคือการทำความสะอาดรอบชุมชน พบว่านอกจากกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนที่อาสาเข้ามาช่วยเยาวชนแล้ว ยังมีคนในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วม แต่อยู่ตามร้านค้าหรือบ้านที่เป็นเส้นทางในการทำสะอาดของเยาวชนต่างกล่าวชื่นชมและให้ความสนใจเมื่อได้เห็นการร่วมแรงร่วมใจกันทำประโยชน์ให้กับชุมชนของเยาวชน และ 3) เยาวชนมีการประเมินผลเป็นระยะๆ ในระหว่างที่ปฏิบัติตามแผน ซึ่งกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนล้วนยินดีรับฟังความคิดเห็นของเยาวชน และต่างช่วยกันคิดปรับวิธีการใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น จนทำให้การปฏิบัติการครั้งนี้ประสบความสำเร็จ ซึ่งวิธีการเสริมพลังอำนาจในขั้นปฏิบัติการนี้คือ การให้เยาวชนได้เป็นผู้แสดงบทบาทหลักในการดำเนินการตามแผน โดยสามารถคิด พูด และทำตามที่ต้องการได้ ในขณะที่กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมกับเยาวชนในการให้ข้อเสนอแนะและการสนับสนุนสิ่งที่เยาวชนคิดดี พูดดี และทำดี

จากกิจกรรมและวิธีการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวได้ช่วยให้เยาวชนเกิดความมั่นใจในตนเอง มีความกล้าคิดทำสิ่งที่ตั้งใจไว้ และรู้สึกถึงคุณค่าที่ตนมีต่อชุมชน อันนำไปสู่การทำให้เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ เยาวชนมีระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่า และเมื่อพิจารณาแยกตามรายด้าน 4 ด้าน พบว่าเยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนกัน แต่ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกมากที่สุด ($\bar{X} = 3.19$) และยังเป็นด้านที่เยาวชนมีจิตสำนึกอยู่ในระดับการจัดระบบ (33.3%) สูงกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้ สอดคล้องกับเสียงสะท้อนที่เยาวชนได้สื่อให้เห็นว่า ประเด็นปัญหาที่เยาวชนต้องการทำเพื่อ

พัฒนาชุมชนของตนคือ การทำความสะอาดรอบชุมชน เนื่องจากตัวเยาวชนมองเห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน

นอกจากนี้ หลังจากการดำเนินกระบวนการเสร็จสิ้นลงพบว่า เยาวชนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมสูงขึ้น โดยแม้ว่าเยาวชนส่วนใหญ่จะมีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าเหมือนเดิม คือ มีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 แต่เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนแต่ละคนพบว่า ในจำนวนเยาวชน 14 คนดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเป็นเยาวชนกลุ่มใหม่ที่มีการพัฒนาทางจิตสำนึกอยู่ในระดับที่สูงขึ้น โดยจะเห็นได้จากจำนวนเยาวชนที่เปลี่ยนไปเมื่อเปรียบเทียบการเข้าร่วมกระบวนการในช่วงก่อนเข้ากระบวนการ (pre-test) กับช่วงหลังเข้ากระบวนการ (post-test) นั่นคือ จากระดับการตอบสนองเปลี่ยนเป็นระดับการเห็นคุณค่าจำนวน 5 คน ส่วนเยาวชนจำนวน 5 คน ที่เดิมมีระดับจิตสำนึกอยู่ในระดับของการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับจิตสำนึกของการจัดระบบ ซึ่งทำให้จำนวนเยาวชนที่มีจิตสำนึกอยู่ในระดับของการจัดระบบมีจำนวนทั้งสิ้น 6 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6 และเมื่อพิจารณาในรายด้าน ผลพบว่า เยาวชนมีค่าเฉลี่ยของระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในทุกด้านสูงขึ้น และแต่ละด้านมีการเปลี่ยนแปลงไปในระดับที่สูงขึ้นคือ จากที่เยาวชนมีจิตสำนึกของการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับการเห็นคุณค่าได้เปลี่ยนมาสู่ระดับการจัดระบบ ยกเว้นในมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านวัฒนธรรมที่เยาวชนยังคงมีจิตสำนึกอยู่ในระดับเดิม คือ ระดับการเห็นคุณค่า (ตารางที่ 1)

จากระดับจิตสำนึกของเยาวชนที่มีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากเดิมได้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่ผ่านการเข้าร่วมกระบวนการเสริมพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมมีความเข้าใจถึงบทบาทของตนในการช่วยพัฒนาชุมชน โดยนอกจากจะให้ความตระหนักและให้ความสนใจร่วมมือแล้ว ยังมีความคิดที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไปด้วย ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากเสียงสะท้อนของเยาวชนดังนี้

ตารางที่ 1 ระดับจิตสำนึกที่มีต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ

(n = 21)

การพัฒนา ชุมชน	ร้อยละของระดับจิตสำนึกโดยภาพรวม (จำนวนคน)				$\bar{X}$	S.D.	แปลความ ¹
	รับรู้	ตอบสนอง	เห็นคุณค่า	จัดระบบ			
ภาพรวม							
Pre-test	0.00 (0)	28.6 (6)	66.7 (14)	4.8 (1)	2.76	0.54	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	66.7 (14)	28.6 (6)	3.24	0.54	เห็นคุณค่า
ด้านสิ่งแวดล้อม							
Pre-test	0.00 (0)	14.3 (3)	52.4 (11)	33.3 (7)	3.19	0.68	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	52.4 (11)	42.9 (9)	3.38	0.59	จัดระบบ
ด้านสังคม							
Pre-test	0.00 (0)	28.6 (6)	52.4 (11)	19.0 (4)	2.90	0.70	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	4.8 (1)	47.6 (10)	47.6 (10)	3.43	0.60	จัดระบบ
ด้านเศรษฐกิจ							
Pre-test	4.8 (1)	33.3 (7)	47.6 (10)	14.3 (3)	2.71	0.78	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	23.8 (5)	42.9 (9)	33.3 (7)	3.10	0.77	เห็นคุณค่า
ด้านวัฒนธรรม							
Pre-test	0.00 (0)	33.3 (7)	61.9 (13)	4.8 (1)	2.71	0.56	เห็นคุณค่า
Post-test	0.00 (0)	14.3 (3)	66.7 (14)	19.0 (4)	3.05	0.59	เห็นคุณค่า

หมายเหตุ: ¹ ระดับจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1-4 คะแนน และเกณฑ์การแปลความค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คือ 1.00-1.74 = มีจิตสำนึกในระดับการรับรู้, 1.75-2.49 = มีจิตสำนึกในระดับการตอบสนอง, 2.50-3.24 = มีจิตสำนึกในระดับการเห็นคุณค่า และ 3.25-4.00 = มีจิตสำนึกในระดับการจัดระบบ

“...อยากช่วยทุกอย่าง ถ้าเราสามารถทำได้ เราก็ทำให้เต็มที่”

“...มีอะไรที่เราช่วยได้ก็อยากจะช่วยค่ะ จะช่วยทุกอย่าง”

“...ถ้าแต่ก่อนที่ยังไม่มีโครงการนี้ เวลาหนุทานอะไรเสร็จในโรงเรียนก็จะซุกตามต้นไม้...ก็เกียจเดินมาถึงที่ถังขยะ ก็ซุกไว้เลย แต่ตอนนี้ไม่แล้วค่ะ มันเป็นคนตรงต่อต้นไม้ค่ะ มันไม่ยอ่ย ก็จะเดินไปใส่ถังขยะค่ะ”

“จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น...ไม่ทิ้งขยะ ทำตัวเองให้มีประโยชน์ที่สุด”

“จะช่วยกันสอดส่องดูแลต่อไปค่ะ”

“หนูคิดจะทำป้ายห้ามทิ้งขยะไว้ตามจุดต่างๆ ในชุมชนค่ะ”

3. การสะท้อนคิด มีการจัดเวทีสะท้อนคิดเพื่อสรุปผลของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน โดยมีเยาวชน ผู้นำชุมชน ครู ในชุมชน และผู้ปกครองร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเสริมพลังอำนาจ และผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกระบวนการดังกล่าว ซึ่งผลการสะท้อนคิดพบว่า ผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มมองว่ากิจกรรมการทำความสะอาดรอบชุมชนที่มาจากความต้องการ

พัฒนาชุมชนร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อชุมชน โดยทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น สมาชิกในชุมชนที่ต่างวัยกัน ได้มาทำการพัฒนาชุมชนร่วมกันเป็นครั้งแรกอย่างขยันขันแข็ง และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถมองเห็นได้แต่รับรู้จากเสียงสะท้อนของสมาชิกในชุมชนก็คือ กิจกรรมดังกล่าวเปรียบเหมือนสายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ใหญ่กับกลุ่มเยาวชนให้เกิดความใกล้ชิดหรือรู้จักกันมากขึ้น และสามารถลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยที่เคยมีมาแต่ก่อนลง เกิดการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้วยกันกลายเป็นเครือข่ายต่างวัยขึ้นในชุมชน ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“...การที่เห็นลูกหลานคิดเพื่อส่วนรวมได้มันเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่...แล้ววันนี้เราจะมาเริ่มต้นไปพร้อมๆ กัน”

“...ตอนนี้อยู่หลานกับรุ่นพ่อรุ่นแม่คิดตรงกันแล้ว ที่นี้จะหันหน้าเข้ามาคุยกันแล้ว มันจะเริ่มการพัฒนาความใกล้ชิดกันมากขึ้น มากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดี...”

“...ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นคือ ชาวบ้านเริ่มมาเกาะกันแล้ว มีการรวมตัวกันกับเด็ก แววดาเด็กก็เริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว”

“...เป็นครั้งแรกที่เยาวชนสามารถเสนอความเห็นให้ผู้ใหญ่รับฟังความต้องการในการพัฒนาชุมชนของเรา เราและผู้ใหญ่ยังช่วยสนับสนุนเรา”

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนับเป็นการเสริมพลังอำนาจที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งต่อกลุ่มผู้นำ-คนในชุมชนและกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนที่จากเดิมเพิกเฉยต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชน และไม่ค่อยได้รับโอกาสจากผู้ใหญ่ให้แสดงบทบาท ได้แปรเปลี่ยนเป็นการหันมามองเห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อชุมชน และเกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น

“...ทำให้ผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของพวกเราค่ะ อย่างน้อยพวกเรา คนตัวเล็กๆ นี้ ก็สามารถทำให้ชุมชนสะอาดขึ้นได้ค่ะ”

“...การที่คนในชุมชนเห็นเราคิดและทำจริง เขาก็จะเหมือนเห็นความสำคัญว่า เด็กๆ มีความคิดที่ดี ทำไมถึงไม่ช่วย ก็เหมือนกับการทำให้คนในชุมชนได้คิด และก็มาร่วมกันทำกิจกรรมมากขึ้น ได้”

“หากในอนาคตผู้ใหญ่ในชุมชนมาขอให้พวกหนูช่วยคิดแผนทำโครงการ/กิจกรรมให้กับชุมชน หนูคิดว่ารับค่ะ เพราะเราเคยทำมาแล้ว ยังไงเราก็ต้องทำได้”

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้นำและคนในชุมชนมีมุมมองต่อเยาวชนเปลี่ยนไปจากเดิมที่มองเยาวชนมีบทบาทเพียงแค่การเรียนหนังสือ มีพฤติกรรมติดเที่ยว ติดเพื่อน ติดเทคโนโลยี ได้เปลี่ยนไปสู่ความมั่นใจในความสามารถของเยาวชนที่จะแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนร่วมกันกับวัยผู้ใหญ่ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “...คิดว่าวางมือได้เลย ถ้าพ่อแม่ไม่ไปก็คิดว่าเขา (หมายถึงเยาวชน) ทำได้...” “รู้สึกดีใจที่ลูกๆ หลานๆ มีความคิดที่ดีต่อชุมชน และไม่ได้คิดมาก่อนว่าเยาวชนจะคิดแบบนี้” “แต่ก่อนก็คิดว่าอันนี้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ แต่ตอนนี้คิดว่าเค้า (หมายถึงเยาวชน) น่าจะคิดทำ ถ้ามีกิจกรรมอื่นๆ ก็คิดว่าเค้าน่าจะร่วมได้ สามารถที่จะร่วมกับชุมชนได้เยอะ...” รวมทั้งจากเดิมที่มองไม่เห็นถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินการ กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่ผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาขึ้นในครั้งนี้ แต่หลังจากที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเยาวชนและผู้วิจัย จึงได้ทำให้กลุ่มผู้นำและคนในชุมชนเปลี่ยนไปสู่การเห็นถึงคุณค่าของกระบวนการดังกล่าว “[...ตอนแรกก็ไม่คิดและไม่เข้าใจว่าจะทำได้ยังไง แต่พอได้มาร่วมกระบวนการด้วยแล้ว ถึงได้เข้าใจ และผมก็คิดว่าจะต้องนำไปปรับใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป”]

ความสำเร็จของการดำเนินการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนที่สะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมและคอยให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า การดำเนินการกระบวนการที่ประสบความสำเร็จได้ยังขึ้นอยู่กับต้องมีแนวคิดควบคู่ไปกับการมีหลักดำเนิน

กระบวนการของแต่ละขั้นตอนวิจัยด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ยึดถือปฏิบัติจนทำให้เกิดเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนขึ้นมา ดังที่จะกล่าวสรุปในหัวข้อต่อไป

บทสรุป: องค์ความรู้จากการดำเนินกระบวนการวิจัยเพื่อเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อชุมชน

จากกระบวนการขั้นตอนวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบสำคัญของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนได้ว่ามี 4 องค์ประกอบที่ต้องปฏิบัติในกระบวนการเสริมพลังอำนาจได้แก่

1. การสร้างความไว้วางใจ (Trust) ในกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนมีความเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มต่างๆ ที่มาร่วมกันเสริมพลังอำนาจให้กับเยาวชน จึงจำเป็นที่ผู้มีส่วนร่วมทุกคนต้องมีความไว้วางใจกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนด้วยกันเอง เพื่อนำไปสู่การกล้าเปิดเผยความต้องการ ความคิดเห็นและความรู้สึกที่แท้จริงออกมา จนกลายเป็นพลังอำนาจที่สามารถขับเคลื่อนกระบวนการให้สำเร็จได้ ซึ่งความไว้วางใจส่วนหนึ่งสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยเริ่มต้นจากการที่ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการทุกคนได้มีการปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีต่อกัน และมีการทำกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ร่วมกันเพื่อสร้างความคุ้นเคยจนพัฒนาไปสู่ความไว้วางใจกัน

2. การกระตุ้น-ให้กำลังใจ (Encouragement) สืบเนื่องจากกลุ่มเยาวชนที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนาหรือสร้างให้เกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนนั้น ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเยาวชนที่ไม่มีประสบการณ์ในการคิดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนน้อย ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะทำสิ่งต่างๆ และไม่มีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นต่อหน้ากลุ่มคน ดังนั้นในเส้นทางของการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ ผู้วิจัยต้อง

คอยกระตุ้นให้เยาวชนพยายามคิด มองถึงคุณค่าของตนที่มีต่อชุมชน รวมทั้งคอยสนับสนุนให้กำลังใจเยาวชนในทุกขั้นตอน เพื่อไปสู่ความกล้าในการนำเสนอความคิดเห็นของตน และเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากยิ่งขึ้น

3. การให้อิสระทางความคิด (Autonomy) การจะเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้นั้นต้องทำให้เยาวชนสามารถปลดปล่อยความคิดของตนออกจากข้อจำกัดที่ปิดกั้นโอกาสและสิทธิต่างๆ รวมถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า เช่นเดียวกับการเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำลายกำแพงที่บดบังความคิดของเยาวชนเกี่ยวกับสิทธิและบทบาทที่มีต่อการพัฒนาชุมชน โดยเมื่อเยาวชนได้รับการกระตุ้นและกำลังใจให้เกิดความพยายามคิดทำเพื่อชุมชน เริ่มมีความมั่นใจที่จะแสดงความคิดเห็นของตนออกมาแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงและดำเนินการต่อไป คือ ผู้วิจัยต้องไม่ปิดกั้นโอกาสของเยาวชน และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานระหว่างวัยให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดปัญหาของการถูกรอบงำความคิดจากกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งจะทำให้เยาวชนขาดอิสระในการแสดงออกด้านต่างๆ ได้

4. การติดตาม-ให้คำปรึกษา (Mentoring) แม้การวิจัยเชิงปฏิบัติการจะเป็นการปล่อยให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการคิดและทำการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตนเองให้มากที่สุด และผู้วิจัยได้ให้อิสระทางความคิดแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ในฐานะผู้วิจัยก็จำเป็นต้องคอยติดตาม ให้คำปรึกษา หรือคำแนะนำ ควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากยังเป็นกลุ่มหรือชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็ง หรือยังไม่มีประสบการณ์ดำเนินการมาก่อน การที่ผู้วิจัยคอยเป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มหรือชุมชนไม่ได้ถือเป็นการก้าวถอยและครอบงำกลุ่มหรือชุมชน แต่เป็นการช่วยเหลือ สนับสนุน และเสริมแรงให้กับการดำเนินกระบวนการของผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้เกิดความสำเร็จ นอกจากนี้ สำหรับผู้วิจัยเองต้องคอยติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่แต่ละครั้งด้วย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรม และการรับฟังเสียงสะท้อนจากผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่ม รวมถึงการปรึกษา พุดคุยกัน

ระหว่างทีมผู้วิจัย เพื่อนำไปสู่การปรับหรือวางแผนงานสำหรับการลงพื้นที่ครั้งต่อไปของผู้วิจัยให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

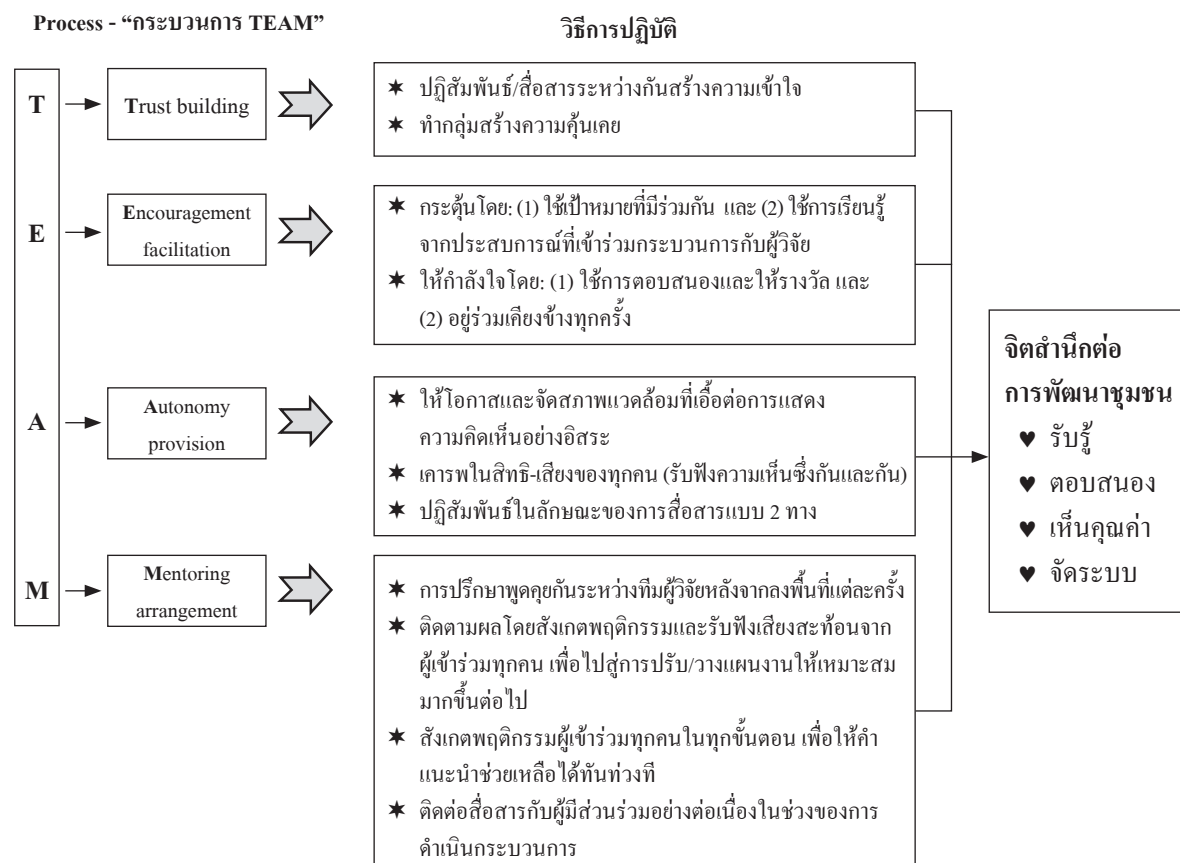
ข้อค้นพบดังกล่าว สามารถสรุปเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชน ที่เรียกว่า “กระบวนการ TEAM” ได้ (ภาพที่ 2)

บทสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บทสรุป และอภิปราย

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างหนึ่งของการนำเอาหลักการเสริมพลังอำนาจมาปรับใช้ในการพัฒนาเยาวชนและชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ

โดยแม้ว่าชุมชนวัยหมอนทองยังไม่เคยดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนด้วยการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อคนในชุมชนเริ่มตระหนักเห็นความสำคัญของการให้เยาวชนได้แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนและร่วมมือให้การสนับสนุนเยาวชนเพื่อเสริมพลังอำนาจเยาวชนให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อชุมชนไปพร้อมกันกับการได้รับโอกาสของเยาวชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ จึงได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งต่อเยาวชนและชุมชน นั่นคือ เกิดจิตสำนึกรักชุมชน โดยได้เห็นความสำคัญและคิดทำประโยชน์ให้กับชุมชน ในขณะที่เดียวกันยังช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยสามารถเปลี่ยนให้ไปสู่มุมมองที่ดีต่อกันและเกิดเป็นเครือข่ายต่างวัยขึ้นในชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนในมิติด้านสังคมเริ่มปรากฏชัดขึ้นในชุมชน

ภาพที่ 2 กระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนจากผลการวิจัย

ห่วยหมอนทอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าการเสริมพลังอำนาจจำเป็นต้องกระทำทั้งในระดับบุคคลและระดับโครงสร้างทางสังคมควบคู่กันไป โดยระดับโครงสร้างทางสังคมควรเป็นพื้นฐานที่ดีในการช่วยสนับสนุนการเสริมพลังอำนาจให้เกิดขึ้นกับบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับที่ Kirst-Ashman (2000, p.54) ได้กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจว่ามี 2 วิธีทางคือ การเสริมพลังอำนาจเฉพาะบุคคล กับการเสริมพลังอำนาจทางสังคม นั่นเอง

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญที่ต้องปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมี 4 การดำเนินงานหลัก คือ 1) การสร้างความไว้วางใจ 2) การกระตุ้น-ให้กำลังใจ 3) การให้อิสระทางความคิด และ 4) การติดตาม-ให้คำปรึกษา ซึ่งการดำเนินงานทั้งสี่ข้อนี้ช่วยให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้จากการได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ จนนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกของตนในทิศทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสำคัญที่สุดของการพัฒนามนุษย์คือการเรียนรู้ โดยนำสิ่งที่เรียนรู้ไปสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในทุกระดับ โดยเฉพาะระดับปัจเจกบุคคลที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ (ศิริภัสสรส์, 2556, หน้า 75-77)

ข้อเสนอแนะ

1. การให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงทุกขั้นตอนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยพัฒนาให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ แต่สิ่งสำคัญอีกอย่างที่ไม่ควรมองข้ามคือการมีส่วนร่วมสะท้อนถึงลักษณะของการทำงานเป็นทีม ดังนั้นก่อนการดำเนินกระบวนการใดก็ตามที่มีลักษณะของการให้มีส่วนร่วมควรสร้างความสัมพันธ์และไว้วางใจกันให้เกิดขึ้นกับสมาชิกทุกคน เพื่อนำไปสู่ความกล้าแสดงออก และกล้าแสดงความคิดเห็น

2. การเริ่มต้นเสริมพลังอำนาจเยาวชนควรเริ่มต้นจากสิ่งที่เป็นความต้องการของเยาวชน โดยสามารถใช้การกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความตระหนัก ความรู้สึกอยาก และต้องการที่จะแก้ปัญหาหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง อันนำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและทำให้เกิดพฤติกรรมในการร่วมกันพัฒนาชุมชนที่มีความยั่งยืน

กว่าการทำในสิ่งที่ไม่ใช่ความต้องการของเยาวชนหรือนโยบายจากบุคคลอื่น เพราะการรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของจะเป็นแรงเสริมให้เยาวชนเกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมของตนและยินดีที่จะรับผิดชอบร่วมกันต่อไป

3. การวิจัยครั้งต่อไปควรลงนำ 4 การดำเนินงานหลักของกระบวนการเสริมพลังอำนาจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับเยาวชนในพื้นที่ชุมชนอื่นที่มีความต้องการพัฒนาเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกต่อบ้านเกิดของตน แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงปัจจัยบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชนด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่การปรับให้มีความเหมาะสมกับชุมชนนั้นๆ ได้ต่อไป

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- จิตต์โสภิน มีระเกตุ. (2550). การใช้เวลาว่างของเยาวชนอายุระหว่าง 12-18 ปี กิ่งอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดระนอง. *วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 28(2), 202-209.
- ชนากร สังเขป. (2555). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีราพร ทวีธรรมเจริญ. (2551). *มุมมองของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครต่อการใช้เวลาว่างในยุควัฒนธรรมทุนนิยม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เมตตา เก่งชูวงศ์. (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ ด้วยการใช้ห้องเรียนธรรมชาติของตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 4(1), 5-16.
- ศิริภัสสรส์ วงศ์ทองดี. (2556). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สุริยเดว ทรีปาตี. (2552). *กลยุทธ์การสร้างคุณภาพวัยรุ่น
ไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555–2559*. กรุงเทพฯ: สำนัก
นายกรัฐมนตรี.

Aung, K. T. (2012). *Empowerment of Myanmar
migrant workers as health volunteers for improving
community health knowledge of common infectious
diseases in Tak Province, Thailand* (Unpublished
doctoral dissertation). Chulalongkorn University,
Bangkok. Citing Gibson, C. H. 1995. The process of
empowerment in mothers of chronically III children.
Journal of Advanced Nursing, 21, 1201–1210.

Hamilton, E. (1992). *Adult education for community
development*. New York, NY: Greenwood Press.

Kumnerdpet, W. (2010). *Community learning and
empowerment through participatory irrigation
management: Case studies from Thailand*
(Unpublished doctoral dissertation). University of
Manitoba, Winnipeg.

Kirst-Ashman, K. K. (2000). *Human behavior,
communities, organizations, and groups in the macro
social environment: An empowerment approach*.
Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Translated Thai References

Kengchuwong, M. (2011). The participation of community
in learning establishment of children in the
conservation of forest and water resources and use
local natural for classroom of Tumbol Nongno,
Amphur Muang, Maha Sarakham. *Area Based
Development Research Journal*, 4(1), 5–16. [in Thai]

Merakate, J. (2007). Leisure participation of youths aged
between 12 and 18 in Suk Samran district, Ranong
province. *Kasetsart Journal: Social Sciences*, 28(2),
202–209. [in Thai]

Office of the National Economic and Social Development
Board. (2011). *The eleventh national economic and
social development plan (2012–2016)*. Bangkok,
Thailand: Office of the Prime Minister. [in Thai]

Sungkep, T. (2012). *Sustainable development*. Bangkok,
Thailand: Chulalongkorn University Press. [in Thai]

Treepati, S. (2009). *Developmental assets: Teen Thailand
quality*. Bangkok, Thailand: Queen Sirikit National
Institute of Child Health. [in Thai]

Thaweethamcharoen, T. (2008). *The perspective of youth
to spending their leisure time in capitalism culture*.
Bangkok, Thailand: Dhurakij Pundit University. [in
Thai]

Wongthongdee, S. (2013). *Human resource development*.
Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press.
[in Thai]